

РОЗВИТОК ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН З КРАЇНАМИ ЄВРОСОЮЗУ ТА АЗІЇ

DEVELOPMENT OF THE BLACK SEA ECONOMIC REGION IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS WITH THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION AND ASIA

У статті розглянуто сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку Причорноморського економічного району за рахунок співпраці з країнами ЄС та Азії. Сформульовано методичний підхід до оцінювання стану міжнародної діяльності економічного району, який складається з таких етапів: 1) аналіз показників зовнішньої торгівлі товарами та послугами (обсяг експорту, імпорту, сальдо); 2) аналіз акціонерного капіталу в економіку областей за видами економічної діяльності; 3) дослідження структури експорту та імпорту; 4) виділення проблем регіону; 5) формулювання напрямів активізації його розвитку. Проведено аналіз показників зовнішньоекономічної діяльності кожної з областей економічного району. Аналіз показав, що для розвитку Причорноморського економічного району існують усі передумови. При цьому виділено проблеми співпраці в регіоні, а також систематизовано напрями активізації його розвитку, такі як розвиток туристичної галузі, участь у програмі розвитку «Басейн Чорного моря», вирішення екологічних проблем регіону, залучення прямих іноземних інвестицій, подальший розвиток міжнародної торгівлі.

Ключові слова: Причорноморський економічний регіон, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, зовнішньоторгове сальдо, прями іноземні інвестиції.

В статье рассмотрены современное состояние, тенденции и перспективы развития

Причерноморского экономического района за счет сотрудничества со странами ЕС и Азии. Сформулирован методический подход к оцениванию состояния международной деятельности экономического региона, который состоит из таких этапов: 1) анализ показателей внешней торговли товарами и услугами (объем экспорта, импорта, сальдо); 2) анализ акционерного капитала в экономику областей по видам экономической деятельности; 3) исследование структуры экспорта и импорта; 4) выделение проблем региона; 5) формулировка направлений активизации его развития. Проведен анализ показателей внешнеэкономической деятельности каждой из областей экономического района. Анализ показал, что для развития Причерноморского экономического района существуют все предпосылки. При этом выделены проблемы сотрудничества в регионе, а также систематизированы направления активизации его развития, такие как развитие туристической отрасли, участие в программе развития «Басейн Черного моря», решение экологических проблем региона, привлечение прямых иностранных инвестиций, дальнейшее развитие международной торговли.

Ключевые слова: Причерноморский экономический регион, внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, внешнеторговое сальдо, прямые иностранные инвестиции.

УДК 339.56

<https://doi.org/10.32843/bses.53-2>

Князева Т.В.

д.е.н., доцент, професор кафедри міжнародної економіки
Національний авіаційний університет
Богомол К.С.
студентка
Національний авіаційний університет

Kniazieva Tetiana

National Aviation University

Bohomol Kateryna

National Aviation University

The article deals with the current state, tendencies and prospects of development of the Black Sea Economic Region through cooperation with the EU and Asia. A methodological approach to the assessment of the state of international activity of the economic region is formulated. It consists of the following stages: 1) analysis of foreign trade in goods and services (volume of exports, imports, and balance); 2) analysis of share capital in the economy of regions by types of economic activity; 3) studying of the export and import structures; 4) highlighting the problems of the region; 5) formulation of directions for activation of its development. The foreign economic activity indicators of each region of the economic district are analyzed. The most stable development of international trade in goods is characterized by Mykolaiv region: it has a positive foreign trade balance for years. International trade of goods in the Odessa region is characterized by a steady increase in import, but instable dynamics of export. The Kherson region is characterized by an export growth till 2017, and after it by a rapid increase in the volume of goods' import. Considering the structure of services' export in each area of the economic region, we can determine the following specializations in an international cooperation: Odessa and Kherson region – transport services, Mykolaiv region – processing of material resources. Regarding to the export commodities of the Black Sea Economic Region, they include cereals, as well as fats and oils of vegetable and animal origin. The analysis showed that there are all prerequisites for the development of the Black Sea Economic Region. At the same time, the problems of cooperation in the region are highlighted, as well as the directions of its development activation are formulated: development of the tourism industry, participation in the Black Sea Basin development program, solving environmental problems of the region, attracting foreign direct investment, further development of international trade. Analysis of the geographical structure of foreign economic activity of the region showed that there is an active trade with the Asian countries. Therefore, a possible strategy is to involve Ukraine in the New Silk Road mega-regional program, which will allow developing the Black Sea transport infrastructure and opening effective ways of cooperation with other countries.

Key words: Black Sea economic region, foreign economic activity, export, import, foreign trade balance, foreign direct investment.

Постановка проблеми. Використання економічного потенціалу стратегічних регіонів України є запорукою успішного міжнародного співробітництва та підвищення ефективності виробництва в самій державі. Причорноморський економічний регіон був і залишається досить перспективним за рахунок вигідного географічного положення (близькість до кордонів та вихід до моря). Саме цей фактор зумовив розвиток суднобудування

та судноплавства, а також рекреаційного комплексу території. Проте прогрес цих та інших галузей економіки в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях бажає бути кращим, тому доцільно дослідити рівень міжнародного співробітництва Причорноморського економічного регіону, а також розглянути варіанти міжнародної співпраці та підтримки задля сталого економічного розвитку території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам Причорноморського економічного регіону приділяли увагу у своїх працях такі вітчизняні науковці, як І. Бистряков, Б. Буркинський, Л. Власенко, В. Геєць, Б. Данилишин, А. Загородній, Т. Іванова, С. Коваленко, Л. Левковська, О. Шпикуляк, О. Шубравська. Вони присвятили свої публікації різним аспектам соціально-економічного розвитку Причорноморського економічного регіону.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та аналіз зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського району для подальшого визначення напрямів удосконалення міжнародного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причорноморський економічний район України є частиною суспільної операційної програми Європейського інструменту сусідства 2014–2020 «Басейн Чорного моря». Ця програма ставить за результат досягнення таких цілей [4]:

- підвищення рівня життя населення в регіонах, що належать до басейну Чорного моря, шляхом сталого розвитку й спільної охорони навколишнього середовища;
- стимулювання бізнесу та підприємництва в межах басейну Чорного моря;
- покращення координації щодо захисту довкілля, спільне зменшення забруднення морського дна;
- солідарне стимулювання туристичного бізнесу та культурної сфери.

Одеська область є однією з найбільш відвідуваних туристами областей після Києва та Львова, тому розвиток саме цієї рекреаційної зони набуває особливого значення для нашої держави після окупації Кримського півострову. Позитивним аспектом є досягнення домовленостей та співпраця з польськими туристичними операторами,

що направляють працюючих людей в Одеську область на відпочинок [7]. Крім того, планується відкриття туристичного інформаційного центру у м. Білгород-Дністровський, який є спільним проектом Державної туристичної адміністрації України та Європейського Союзу. Однак для того, щоб Одещина стала більш привабливою для туристів, необхідно покращити курортний комплекс регіону й забезпечити стабільну екологічну ситуацію, спрямовану на зменшення забруднення пляжів та морських вод. Наступною метою програми 2014–2020 «Басейн Чорного моря» стало збільшення можливостей міжнародної торгівлі й модернізація в аграрному секторі.

Нижче наведено методичний підхід до оцінювання стану міжнародної діяльності економічного регіону, який складається з п'яти етапів (рис. 1). Саме за таким методичним підходом проведено аналіз Причорноморського економічного регіону.

Обсяги прямих іноземних інвестицій на підприємствах агропромислового комплексу в Причорноморському регіоні окремо по областях наведено в табл. 1.

Як видно з табл. 1, прямі іноземні інвестиції переважають в Одеській області, їх обсяги значно перевищують капіталовкладення в інші області Причорноморського економічного району. Аналізуючи структуру прямих іноземних інвестицій, можемо виділити такі відсоткові відношення сільського господарства й промисловості до загального обсягу станом на 2019 рік: Миколаївська область – 1,9% і 45,4%, Одеська область – 0,2% і 42,6%, Херсонська область – 4,1% і 72,9% відповідно. Отже, у Херсонській області найбільша частка прямих інвестицій припадає саме на сільське господарство та промисловість порівняно з іншими областями Причорноморського регіону.

Якщо говорити про хронологію змін іноземного акціонерного капіталу в економіці Причорномор-

Рис. 1. Методичний підхід до оцінювання стану міжнародної діяльності економічного регіону

Джерело: складено авторами

Таблиця 1

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці області за видами економічної діяльності (млн. дол. США) [1–3]

Показник	Обсяги на 1 січня									
	2010 року	2011 року	2012 року	2013 року	2014 року	2015 року	2016 року	2017 року	2018 року	2019 року
<i>Миколаївська область, усього</i>	162,7	165,4	152,3	244,7	282,8	228,9	212,8	213,5	206,1	220,6
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	3,1	2,9	1,1	1,4	7,1	7,7	5,3	5,1	4,3	4,2
Промисловість	101,1	57,2	78,5	115,9	114,7	93,6	80,2	93,1	89,6	100,1
<i>Одеська область, усього</i>	1 041	1 107	1 221	1 629	1 672	1 423	1 321	1 229	1 203	1 251
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	6,3	19,2	23,1	10,8	8,6	5,8	2,8	2,6	1,5	2,3
Промисловість	286,2	274,8	324,5	589,9	650,1	562,9	540,9	519,1	543,9	533,5
<i>Херсонська область, усього</i>	179,6	185,5	188,6	251,5	275,2	208,3	210,9	201,3	218,5	204,8
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	20,2	24,6	24	20,6	15,9	23,6	21,9	21,3	15,8	8,4
Промисловість	87,8	59,5	65,9	126,9	148,7	123,3	134,9	130,5	151,3	149,3

ського району, то найбільше зростання за останні 10 років спостерігається у 2014 році, а потім, з 2015 року, показники інвестицій ідуть на спад. Для Миколаївській області прямі іноземні інвестиції характерні в переробній промисловості, зокрема виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності. В Одеській області вони спрямовані також на переробну промисловість і водопостачання; каналізацію, поводження з відходами. Іноземний акціонерний капітал у Херсонській області спрямований здебільшого на переробну промисловість і постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Варто зазначити, що головним інвестором Причорноморського економічного регіону є Кіпр (країна-член Європейського Союзу). Однак цей факт можна пояснити тим, що на Кіпрі діє пільгова система оподаткування, ця держава інвестує також в інші українські області. До того ж інвесторами Миколаївщини окремо є Нідерланди, Австрія, Бельгія та Російська Федерація [5].

На другому етапі необхідно дослідити показники зовнішньоекономічної торгівлі в областях Причорноморського економічного району (табл. 2).

З табл. 2 видно, що найбільш стабільно щодо міжнародної торгівлі товарами розвивається Миколаївська область, адже вона має позитивне зовнішньоторговельне сальдо за роками, а обсяги експорту та імпорту постійно зростають. До основних товарів, що їх експортує область, належать продукти рослинного походження, особливо зернові культури (62,5% від загального обсягу експорту у 2019 році) й продукти неорганічної хімії (24,4% від загального обсягу експорту у 2019 році). Імпортує Миколаївщина машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (32,4% від загального обсягу імпорту у 2019 році) й мінеральні продукти, такі як руди, шлак, зола (27,9% від загального обсягу імпорту у 2019 році) [1–3].

Міжнародна торгівля товарами в Одеській області характеризується сталим збільшенням імпорту, але нестабільною динамікою експорту товарів, а також від'ємним сальдо у 2019 році, що

Таблиця 2

Показники зовнішньої торгівлі товарами в областях Причорноморського економічного району в динаміці з 2015 по 2019 роки (млн. дол. США) [1–3]

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
<i>Миколаївська область</i>					
Експорт	1 603,1	1 664,8	1 900,6	2 112,6	2 152,6
Імпорт	572,9	678,3	782,4	740	988,9
Сальдо	1 030,1	986,5	1 118,2	1 372,6	1 163,7
<i>Одеська область</i>					
Експорт	1 727,5	1 520,5	1 813,9	1 668,3	1 384,2
Імпорт	981,9	1 247	1 465,9	1 556,2	1 904,4
Сальдо	745,6	2 73,5	348	112,1	-520,2
<i>Херсонська область</i>					
Експорт	239,4	245	288,6	269,9	268,2
Імпорт	142,3	169,5	202,3	328,4	406,2
Сальдо	97,1	75,5	86,3	-58,5	-138

становило 520 198,3 тис. дол. США. Якщо говорити про товарну структуру експорту, то тут також переважають продукти рослинного походження, особливо зернові культури (53,3% від загального обсягу експорту у 2019 році) й жири та олії тваринного або рослинного походження (13,1% від загального обсягу експорту у 2019 році). Щодо імпорту товарів, то Одеська область також «споживає» машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (18,2% від загального обсягу імпорту у 2019 році), мінеральні продукти (11,8% від загального обсягу імпорту у 2019 році) [1–3].

Для Херсонської області характерним є зростання обсягу експорту у 2017 році, але потім він поступово зменшується водночас зі стрімким підвищенням обсягу імпорту товарів, тому торговельне сальдо у 2018 та 2019 роках має від'ємні значення. Експорт товарів на Херсонщині виділяється жирами та оліями тваринного або рослинного походження (32,6% від загального обсягу експорту у 2019 році), недорогочінними металами та виробами з них (19,7% від загального обсягу експорту у 2019 році). Товарна структура імпорту області здебільшого складається також із машин, обладнання та механізмів, електротехнічного обладнання (22,6% від загального обсягу імпорту у 2019 році), полімерних матеріалів, пластмаси та виробів з них (19,8% від загального обсягу імпорту у 2019 році) [1–3].

Зовнішня торгівля послугами Причорноморського економічного району відзначається такою структурою експорту: транспортні послуги, зокрема послуги морського транспорту, для Одеської області становлять 78,8% від загального експорту послуг у 2019 році, для Херсонської – 63,3%, для Миколаївської – 25,6%. Натомість Миколаївщина спеціалізується на послугах з переробки матеріальних ресурсів (63,8% від загального обсягу експорту послуг у 2019 році), а Херсонщина надає також послуги з ремонту та технічного обслуговування, які становлять 20,4% від загального обсягу експорту послуг у 2019 році [1–3].

На противагу експорту, імпорт послуг у досліджуваному економічному районі складається переважно з використання ділових послуг, а окремо для Миколаївської області структура експорту зовнішньої торгівлі послугами характеризується послугами, пов'язаними з подорожами (31,6% від загального обсягу експорту у 2019 році) та комп'ютерними, інформаційними послугами у сфері телекомунікації (30% від загального обсягу експорту у 2019 році); для Одеської – транспортними послугами (77,3% від загального обсягу експорту у 2019 році); для Херсонської – роялті та іншими послугами, пов'язаними з використанням інтелектуальної власності (38,4% від загального обсягу експорту у 2019 році) [1–3].

Наступним етапом є аналіз того, з якими саме країнами співпрацює Причорноморський економічний район у сфері міжнародної торгівлі.

З табл. 3 можна прослідкувати, що найбільша взаємодія обміну товарами відбувається з Європою та країнами Євросоюзу, а також з Азією, тому варто розглядати зв'язки з Азією для покращення власних конкурентних сил, а також розширення інфраструктури перевезень та використання потенціалу портів, 15 з яких розміщені саме в Причорноморському економічному регіоні.

Китайська Народна Республіка – це одна з найрозвиненіших країн, яка орієнтована на експорт. Україна, особливо Причорноморський економічний район, може розглядатися нею як транзитна точка на маршруті до Європи. В роботі Л. Власенко визначено, що ефективно використання транспортно-логістичного потенціалу Причорноморського економічного району є можливим за рахунок приєднання до мегарегіонального інфраструктурного проєкту «Новий Шовковий шлях» [6]. Цей проєкт розрахований на 18 євразійських країн, включаючи Україну. За оцінками експертів, китайські інвестиції можуть досягати більше 40 млрд. дол. США, з яких 16,3 млрд. дол. США призначені для модернізації української транспортної системи [6].

Таблиця 3

Географічна структура експорту та імпорту товарів Причорноморського економічного району за 2015–2018 роки (млн. дол. США) [1–3]

Роки	Усього	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС (28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
<i>Експорт</i>									
2015	3 569	683,4	2 989,1	774,6	769,1	1 551	431,9	128,5	0,8
2016	3 434	598,8	2 834,7	769,6	767,1	1 528	311,6	45	2,9
2017	4 003	841	3 162,6	814,2	825,5	1 713	343,4	79	53,6
2018	4 051	887,3	3 172,5	1 036,1	1 028	1 583	469,2	62,3	22
<i>Імпорт</i>									
2015	1 699	273,7	1 425,4	495,2	484,2	576,8	133,2	217,6	2,5
2016	1 415	339,8	1 937,7	635,4	623,2	742,6	117,3	261,7	3,9
2017	2 450	376,6	2 073,4	764,7	755,3	888,8	130,6	277,4	11,8
2018	2 625	381	2 243,7	777	771,4	1 065	139,6	260	2,5

Однак у 2013 році через політичну кризу нашої держави та зміну влади певні домовлені з КНР не були виконані. Окупація Криму також сильно ускладнила процеси інтеграції через те, що акцент у перевезеннях ставився саме на цьому півострові. Згодом все більшого значення набули саме порти Одещини, такі як Іллічівськ, «Південний» та порт в м. Одеса. Вони стали пріоритетними для розвитку транзиту по міжнародному транспортному коридору TRACECA [6]. Проте нині стан співпраці Одеської області з КНР не можна назвати задовільним, хоча простежується певний інтерес з боку китайських інвесторів. Так, нині в м. Одеса відкрили генеральне консульство КНР задля підтримки та розвитку торговельно-економічних шляхів, відбувається обмін візитами, існують можливості проходження навчання у Ціндаоському науково-технічному університеті.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, можна визначити, що Причорноморський економічний район може розвиватися у різних напрямках міжнародної діяльності. Співпраця з країнами Євросоюзу та участь у програмі розвитку «Басейн Чорного моря» залишаються актуальними за рахунок географічної близькості до кордонів, а також схожості цінностей та напрямів діяльності. Відкритими є питання туристичної сфери Одеської області, її конкурентоспроможності для туристів з Європи та екологічної ситуації регіону. Надходження прямих іноземних інвестицій до Причорноморського економічного регіону характерні для підприємств переробної галузі, а найбільшим інвестором є Кіпр.

Розглядаючи структуру експорту послуг кожної з областей регіону, можемо визначити такі їх спеціалізації в міжнародній співпраці: Одещина та Херсонщина – транспортні послуги, Миколаївщина – переробка матеріальних ресурсів. Щодо експортних товарів Причорноморського економічного району, то до них належать зернові культури, а також жири та олії рослинного й тваринного походження.

Дивлячись на географічну структуру зовнішньоекономічної діяльності цього регіону, маємо відзначити, що також ведеться активна торгівля з країнами Азії, тому можливою стратегією є залучення України до мегарегіональної програми «Новий Шовковий шлях», що дасть змогу розвинути транспортну інфраструктуру Причорномор'я та відкривати ефективні шляхи співробітництва з іншими державами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головне управління статистики у Миколаївській області. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.03.2020).
2. Головне управління статистики у Одеській області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.03.2020).
3. Головне управління статистики у Херсонській області. URL: <http://ks.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.03.2020).
4. Транскордонне співробітництво «Басейн Чорного моря». URL: <http://blacksea-cbc.net/black-sea-basin-2014-2020/management-structures/national-authorities> (дата звернення: 25.03.2020).
5. Загородній А. Показники інвестиційної активності підприємств АПК Причорноморського району. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 27 (1).
6. Власенко Л. Співробітництво Причорноморського економічного району з КНР у контексті інфраструктурного мегарегіонального проекту «Новий Шовковий шлях». *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13 (2).
7. Kovalenko S. Prospects of leadership for Ukrainian economy in the Black Sea European region. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2016. Вип. 2 (61).

REFERENCES:

1. Main department of statistics in the Nikolaev area. Available at: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> (accessed: 27 March 2020).
2. Main Department of Statistics in the Odessa region. Available at: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (accessed: 27 March 2020).
3. Main Department of Statistics in Kherson Oblast. Available at: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua> (accessed: 27 March 2020).
4. Cross-border cooperation «Black Sea Basin». Available at: <http://blacksea-cbc.net/black-sea-basin-2014-2020/management-structures/national-authorities> (accessed: 25 March 2020).
5. Zagorodniy A. (2019). Pokaznyky investytsiynoi actyvnosti pidpruemstv APK Prychornomorskogo rayony [Indicators of investment activity of agricultural enterprises of the Black Sea region]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, № 27 (1).
6. Vlasenko L. (2017). Spivrobitnyctvo Prychornomorskogo ekonomichnogo rayony z KNR u konteksti infrastruktornogo megaregionalnogo proekty "Novuy Shovkoviy shlyah" [Cooperation of the Black Sea Economic Region with the People's Republic of China in the context of the infrastructure mega-regional project "New Silk Road"]. *Black Sea Economic Studies*, № 13 (2).
7. Kovalenko S. (2016). Prospects of leadership for Ukrainian economy in the Black Sea European region. *Bulletin of socio-economic research*, Odessa, № 2 (61).